

הדף היומי

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ח"

מסכת בבא בתרא - דף קמז

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עיונים על הדף

האם שייך היום דין תלמיד חכם

הביאה הגמ' אביו של רב ספרא השאיר לו ירושה מעות, עשה בהם רב ספרא עיסקה ותבעו אותו אחיו לפני רבא, אמר רבא רב ספרא הוא אדם גדול ולא עוזב את לימודו ולא יטרח עבור אחרים והיה עליכם להבין שלא בא להשיב את כלל הנכסים אלא את חלקו בלבד.

ברשב"ם מובאר (ד"ה לא שביק) "ושמעין מהכא דכל היכא דמאן דהוא כמו רב ספרא אע"ג דלא אמר לעצמי אני עושה כמאן דאמר דמי והשבח לעצמו", עכ"ל. בפשוטות מובאר בדברי הרשב"ם שלאדם גדול כרב ספרא יש לדון בו אף בלא אמירה שעושה לעצמו. מה יהיה בדורות המאוחרים שלא מצאנו אדם כרב ספרא, בלשון הרשב"ם כתוב "דכל היכא" משמעות הלשון אפילו בדורות המאוחרים, אולם מאידך דימה לרב ספרא.

ביד רמ"ה ביאר, דצורבא מרבנן כל מעשיו לשם שמים ולא טרח בדרך ארץ אלא לכדי חייו כי היכי דלא לצטריך לחזוני וליבטיל מגירסיה, אבל למטרח לאחריו לא בטיל מגירסיה. הילכך אע"ג דלא פריש נמי כמאן דפריש דמי והוה ליה כמאן דאמר מעיקרא ראו מה שהניח לי אבא הריני עושה ואוכל דקתני השביחו לעצמן. ושמע מינה דלא בעינן לאתנויי בפני ב"ד אלא גלוי דעתא בעלמא בעינן, דלא רב ספרא דלא אמר מידי ואמידנה לדעתיה, מכלל דאיניש בעלמא באמירה בעלמא סגי. עכ"ל. מובאר ברמ"ה שכל צורבא מרבנן דינו יהיה כך. הבית יוסף (ח"ו"מ רפז) הביא את דברי הנימוק"י לפנינו בסוגיא (סד, א מדפ"ר ד"ה ונראה לו) דעכשיו בזמנינו אין אנו ראוים וחשובים כרב ספרא ודין צורבא מרבנן שוה לדין אחרים שאין עוסקים כל כך בתלמוד תורה. הנימוק"י הביא שכך ביארו הראשונים כמה וכמה סוגיות לגבי הלכות ק"ש ותפילה בפטורים שנאמרו לתלמידי חכמים שאינו נוהג כיום כיון שאין אנו עוסקים בתורה כדורות הראשונים. כתב הב"י על דבריו, "ואין דבריו נראין לי כלל". ואולי יש מקום לבאר את שיטת הב"י, שהיה מקום לחלק שדברים שתלויים בכונת הלב ובנקיטת המחשבה, בודאי שאין אנו כדורות הראשונים, אולם לגבי הפסק מלימוד תורה לכאורה הדבר תלוי בדור ודור וזורשינו, הרי אין לומר שמותר לאדם להפסיק ממשנתו מחמת שאינו בריכוז העמל בתורה כדורות הראשונים.

הארכנו בכמה מקומות בעבר בדין תלמיד חכם במקום וממכר, וכמובאר כאן לדעת הנימוק"י עתה ככל אדם מושג בדין תלמיד חכם, אולם הכרעת השו"ע (רפז, ב) שאם היה תלמיד חכם גדול שאינו מניח תורתו שעה אחת השכר שלו מפני שאינו מניח תורתו ומתעסק לצורך אחיו. ביאר בסמ"ע שאינו מניח תורתו אם לא שיש לו עסק להרוויח בו ועיי"ש. עכ"פ בדקדוק לשון השו"ע, למרות שכפי הנראה בדבריו בב"י חלק מכל וכל על דברי הנימוק"י לפנינו בסוגיא, אך למרות זאת לא כתב תלמיד חכם וכו', אלא "תלמיד חכם גדול".

אמנם בסוגיא של בני המבוי (לעיל כב) שאמרו אף אם בני המבוי מקפידים שלא יבואו וכלים אחרים מקומות, כדי שלא יעכבו פרנסת אנשי המבוי, ובכ"ז לתלמידי חכמים יש להקל למכור שלא במקום, אמנם הביאה הגמ' שדבר זה נהגו רבי יאשיהו ורבי עובדיה מחמת פסקו של רבא לגבי ת"ח, ופסק זה היה לפני משורת הדין ולא מעיקר הדין.

אך לא מצאנו בסמ"ע להיות הוא תלמיד חכם כרב ספרא, או תלמיד חכם גדול כלשון השו"ע, ובסמ"ע (רפז שם) תמה טובא על הרמ"א שלא השיג על השו"ע, שכאמור השו"ע סבר שבכל תלמיד חכם ינהג דינו של רב ספרא, והנה הרמ"א בדרכי משה הביא את דברי הנימוק"י כצורתם, וכתב עליהם שכבר ביאר בכמה מקומות שאין דין ת"ח נוהג היום.

והסמ"ע לשיטתו סוף סי' רסב בהלכות השבת אבדה לתלמיד חכם ע"פ טביעות עין כבר עיי' שיש מקומות שאמרו בהם שיש דין ת"ח היום ויש מקומות שלא נוהג היום. עיי' בפתחי תשובה רפז, ובהלכות השבת אבדה רפז, וכן בדיני דייונים סי' טו בהתחלה. (ועי' באו"ח סי' רמ לגבי חיוב עונה כלפי ת"ח, ומה שכתב המ"ב שאדם לא יכול להחליט שהוא תלמיד חכם כלפי "עונתה לא יגרע" אולם עי' שם בבבאור הלכה מה שכתב בהרחבה.)

האם מועיל קנין מעמד שלשלת במכתב או בטלפון?

כפי המבואר בגמ' אחד מן ההלכות שהם בלא טעמא, קנין מעמד שלשלת. בגמ' גיטיין יד מבואר שקנין מעמד שלשלת צריך להיעשות בפני המחזיק בממון. ואם נעשה שלא בפניו לא קנה הזוכה ויכול לחזור בו. וכך נפסק בשו"ע סי' קכו סעיף ח.

דן בשו"ת הריב"ש (סי' רכב) מה הדין כאשר הנותן שלח מכתב למחזיק וזיכה את המעות לאדם שלישי וביקש ממקבל המכתב שיקרא את המכתב בפני המקבל, וכך נעשה הדבר, האם מועיל קנין מעמד שלשלת באופן כזה. כתב הריב"ש שעצם קנין מעמד שלשלת הוא חידוש ואין לך בו אלא חידושו ומועיל מעמד שלשלת אך ורק כאשר נעשה בפני ג' אנשים והם המקבל הזוכה והנפקד, ואף אם הנותן ישלח את שליו שישאמר הזוכה והנפקד לא יועיל כיון שלא נוסף על עצם החידוש שחידשו חז"ל.

השו"ע הביא את דברי הריב"ש להלכה (קכו, כא) והוסיף הש"ך (סקפ"ט) שהוא

הדין לא יועיל בכתב של המקבל.

בשו"ת דבר יהושע (ח"ד סי' ג) חידש שמועיל קנין מעמד שלשלת בטלפון באופן שהנותן השמיע לזוכה והנפקד את דבריו, ואין צריך הקנין להיעשות בפניהם ממש אלא מועיל אף כאשר שומעים הם את דבריו, ועי' הטלפון מועיל והוכיח מדברי הש"ך שביאר שלא מועיל מעמד שלשלת ע"י מכתב כיון שאין כאן מעמד שלשלת שהרי המכתב הגיע רק לאחד, והוכיח שאם באמת המכתב היה המגיע לשניהם בב"א היה מועיל. (אה אין הספר מצוי תח"י ולא ראיתי את דבריו, הובאו הדברים כפי שצויין בפנינו הלכה לש"ס בהוצאת מתיבתא.)

עפ"י ש לדון, אם נחפש שמועיל ע"י הטלפון כיון שכל החסרון במכתב שהוא מגיע רק לאחד, מה יהיה הדין כאשר שלח הנותן בדואר אלקטרוני לשניהם בבת אחת, האם יהיה הדין כפי שמוכח מהש"ך או כדברי הריב"ש שדין מעמד שלשלת אין לך בו אלא חידושו.

השאר בנים גדולים וקטנים, הגדולים השביחו את הנכסים, **מתחלקים** בשווה. **אם אמרו הגדולים** שמעוניינים הם לחלוק וכו' השביחו לעצמם. **וכן אשה** (יבואר בגמ') שהשביחה את הנכסים השביחה לטובת כולם, **אא"כ אמרה** שמעוניינת היא לחלוק אז השבח יהיה לעצמה.

ביאר רבי חנינא בנו של רב יוסף בנו של רבא בשם רבא, השביחו לטובת כולם זה באופן שהנכסים השביחו מעצמם, **אולם אם טרחו הגדולים** טרחו לעצמם. **שואלת הגמ' ממה שאמר רבי חנינא** שאם הניח להם האב בור וכיסויו שהדרך להשכיר את הבור לשימוש אחרים, מתחלקים בשכר בשווה, ובור זה שבח הבא ע"י טרחת האחים ששומרים על הבור וגובים תשלום וכו', **מבארת הגמ'**, שכל הטרחה סביב הבור זה השמירה שאף הקטנים יכולים לעשות, לכן לא מוגדר שטרחה הגדולים והשכר לאמצע.

אם אמרו האחים שמעוניינים לחלוק, השביחו לעצמם. **אביו של רב ספרא** השאיר לו ירושה מעות, עשה בהם רב ספרא עיסקה ותבעו אותו אחיו לפני רבא, **אמר רבא** רב ספרא הוא אדם גדול ולא עוזב את לימודו ולא יטרח עבור אחרים והיה עליכם להבין שלא בא להשיב את כלל הנכסים אלא את חלקו בלבד.

מבואר במשנה שאף אשה בסתם משיבחה את תפוסת הבית לטובת כל היורשים, **ביאר רבי ירמיה** שמדובר באשה שאמר בעלה שתירש כחד מן הבנים, שאל"כ אין אשה יורשת. **והחידוש**, שאינה רגילה לטרוח בכספים, בכ"ז כל עוד לא פירשה שרוצה לחלוק השבח שייך לכולם. **אשה שהניח בעלה נכסים** מועטים ורצתה ליטול כתובתה, השבח שהשביחה שייך לה **ולא אומרים** שמחלה על השבח מחמת השם הטוב שיוצא עליה שטרחת עבור היתומים.

אמר רבי חנינא, אדם שדאג לנישואי בנו בבית גדול, **הבן קנה** את הבית שמן הסתם אביו זיכה לו. **וזווקא** בבן גדול שנשא בתולה **והיא** אשתו הראשונה, **ושהוא** הראשון בבני האב. **אמרת הגמ'**, אם יחד לו בית ועליה, קנה את הבית ולא את העליה. **ונשאר בספק לגבי** יחד לו בית ואכסדרה, **יחד** לו ב' בתים אחד בתוך השני. **מבואר בבביתא** שאם יחד לו אביו בית וכלי בית, קנה רק את הכלים ולא את הבית, ואיך אמר רבי חנינא שזוכה בבית, **ביאר רבי ירמיה** לא זוכה בבית כאשר אביו משתמש בבית ונמצא יש אצרו. **והרדעו אמרו** אפילו בשימוש קל כשבושך של יונים אין מקנה האב לבנו, **רב יוחנן** אמר. **והרדעו אמרו** אף אם יש לאב שימוש קל להניח שם כלי עם דגים קטנים אינו מקנה לבן. **אם מניחו מחמת שהיה חרוץ בעצמו וכו'**, השכר רק לעצמו.

אמר רב זוטרא ג' הלכות תקנו חכמים ולא נתנו טעם מדוע מועיל. **א**. הנזכר לעיל, המשיא את בנו בבית מיוחד שנעשה לצורך החתונה, קנה הבן את הבית. **ב**. אמר רב יהודה אמר שמואל הכותב כל נכסיו לאשתו, לא התכוון להקנות לה הנכסים אלא לעשותה אפטרופוס על נכסי היתומים. **ג**. קנין מעמד שלשלת.

אם אחד האחים נקרא לעבודת המלך מחמת הנכסים שקיבלו בירושה, הרווחים שביאים לו מחמת עבודה זו שייכים לכלל האחים. אם **אחד האחים נעשה חולה** אינו מתרפא מחלק כולם.

מבואר בבביתא, אחד מן האחים שמינהו אותו להיות גובה המיסים או שוטר, אם החינו היה מחמת הבית ששייך לכולם, למרות שאותו אחד חרף מכולם, **לא אומרים** שחירויות גרמה, **אלא** תולים שמינהו דרך שממנים את כולם לפי תורם, לכן השכר לכולם. **אולם** אם מינהו מחמת שהיה חרוץ בעצמו וכו', השכר רק לעצמו.

אחד מן האחים שנטל מאתיים זוז מהירושה כדי ללמוד תורה או ללמוד אומנות, יכולים האחים לומר אם אתה נשאר כאן והרווחים מהאומנות יהיו לכולם יהיה לו חלק במזונות ביחד עם כולם, ואם אין אתה כאן ולא יהיה רווח באומנות לא יקבל מזונות. **מדקדקת הגמ'** ממה שאמרו אם נשאר בבית, מבואר כדברי רב הונא שאמר שהבית מתברך לפי רוב אנשים שבו, **ומבארת הגמ'** שאם אינו ביחד עם שאר האחים, מפחיתים לו משעור מזונות כפי שעור שהפסיד את ברכת הבית.

מבואר במשנה שאינו נוטל מהירושה רפואה, אמר רבין בשם רבי אלעא דווקא אם חלה בפשיעה אולם אם חלה באונס משתפיה האחים בהוצאות הרפואה. **מבארת הגמ'** שחולי של פשיעה הכוונה **כדברי רבי חנינא** שאמר הכל בידי שמים חוץ מצנים פחים, היינו צינה וקור שיש לאדם להיזהר, **ממה שנאמר** "צנים פחים בדרך עקש שומר נפשו ירחק מהם" מבואר שהשומר נפשו יכול להתרחק מהם.

אב שנתן **"ששביבות"** בחייו לחלק מבניו, **באשר מחזיר המקבל** מתחלקים כולם שיש לזה דין של מלווה. (מנהגם היה, שהנושא אשה מקבל מחבריו מתנות, והנותנים היו אולכים עמו בשבעת ימי המשטה וכאשר הם נשאו אשה היה משיב להם מתנה כדרך שהביאו לו, והמתנה הייתה נקראת **ששביבות** וזויה כהלוואה שכולל לתבוע בדין אם לא השיב לו כהנלווה.) **אם נתן לרעהו מתנה סתם** ללא קשר לחתונתו או לא לסעוד עמו. **אין לזה דין של הלוואה** אלא חסד ומתנה בעלמא.